

Skuggan av det tyska

Maria Sundström, Örnsköldsviks Museum & Konsthall, till 21 november

I en oförglömlig dokumentär av den israeliske filmaren Chanoch Zeevi beskriver några generationskamrater med efternamnen Goebbels, Himmler och Höss hur det är att leva som barnbarn till några av nazismens organisatörer och värsta förbrytare. Rainer Höss, barnbarn till Auschwitzkommendanten Rudolf Höss gjorde tidigare i år sin stämna hörd med varningsord gentemot den islamfientliga rörelsen Pegida. Han ägnar numera sitt liv åt att bära sin farfars skuld och, i dennes ställe, tala om den.

Den svenske konstnären Maria Sundström är född i Ödeborg i Dalsland och har ett namn som väcker mindre uppmärksamhet. Men även hon är ett av nazismens barnbarn. Något hon började ana vid 11-årsålder när hon tillsammans med sin mormor besökte släktingar i Berlin. Morföräldrarna kom till Sverige 1949 utan att morfadern lämnat det nationalsocialistiska partiet.

Sundström har ägnat en stor del av sitt konstnärskap åt att leta i sin familjehistoria och att blottlägga den bakgrund som varit fördold. I samtal med äldre släktingar har historien bitvis återberättats med all dagliga ord. Sundström har fångat upp deras formuleringar. Sökt bilder i familjens album. Och gjort ovärderliga fynd i sin mormors smyckeskrin. På så vis tycks hon själv ha lyckats besvara frågor som inte kunnat ställas. Eller som aldrig blivit besvarade. Den utställning hon presenterar i Örnsköldsviks konsthall är en redovisning av fragment och indicier från en arbetsprocess och granskning som fortfarande pågår. En del av det dokumenterande arbetet gör hon tillsammans med journalisten Elisabet Blomberg vars släktingar hör till de som mördades i Auschwitz. Det gemensamma arbetet har de benämnt *Wiedergutmachung*, gottgörelse.

Med en bild av Sundström själv i helfigur dras man direkt in i utställningen. Den är dubbelkopierad med Blombergs figur. Här tydliggör konstnären sin delaktighet i ämnet och sin roll i undersökningen. En serie attraktiva fotografier visar smycken som Sundström möjligen ärvt av sin mormor. Smyckena ser dyrbara ut och bilderna presenteras i ett påkostat utförande. Men vad är det för prydnader hon ärvt? Det så kallade Moderkorset tilldelades mormodern för att hon fött barn i det Tredje Riket. *Mutter der Deutschen* står i upphöjd text kring en cirkel där ett hakkors döljs av en slipad bärnsten. I en annan bild har Sundström fotograferat sig själv när hon ikläder sig den ärvda utmärkelsen på en svart gåbortsklänning. Hon ser prydlig ut. Så korrekt att Magdalena Ribbing säkert skulle ge sitt godkännande. I nästa bild tar konstnären ännu ett steg närmare sitt arv. Men hon hejdar sig – i en Hitlerhälsning. Invid dessa fotografier

har Sundström placerat siluetten av den väl kända paradentrén i Auschwitz med texten *Arbeit Macht Frei*. Texten är spegelvänd så att vi åskådare ser den som vore vi på lägrets insida. Detta är utställningens mest handgripliga påminnelse om vad som en gång pågick innanför och utanför lägrens stängsel.

Sundström har istället fångat den närmast trivsamma estetik som utvecklades i nazismens vardag. Hon återger sina släktingars småprat när de förklarar hur avståndet så småningom ökar mellan deras ariska familj och den judiska grannfamiljen. Eller hur ett populärt tyskt ungdomsförbund övergår till Hitlerjugend. En elegant stol med klädsel av människohår har en mönstrad tapet som bakgrund. Här har konstnären lagt grässtrån i kors, format dem till hakkors i ett mönster som kan rapporteras i oändlighet. Fotot av en blond, lång hårfläta sammanfattar ett rådande stilideal. Nazismens objekt skapade trygghet och hemtrevnad. Medan den minutlånga videon *Zwei Mädel* väcker oro. Den visar två leende flickor som också har flätade frisyrrer. Den ena är blond och blåögd, den andra både mörkögd och mörkhårig.

Utställningens titel är *Skuggan av det tyska*. I den slagskuggan befinner många av oss ännu idag. Sundström påtar sig rollen som vägledare in i en vardaglig rasism och främlingsfientlighet som kom till uttryck redan under min egen bussresa till utställningen och därefter ställdes på sin spets. Busschauffören och en medpassagerare talar frispråkigt om en flyktinginvandring de menar har gått snett. Radions nyheter meddelar att skolelever i Trollhättan angripits och dödas av en gärningsman som själv just skjutits ihjäl. Händelsen kommer att överskugga all mediabevakning de kommande dygnet på bekostnad av kritisk uppmärksamhet kring ändrade villkor och skärpta krav gentemot asylsökande, som fem partier kommer överens om dagen därpå.

Sundström har inte skapat någon lättsmält medicin för att kurerat uppblående främlingsfientliga tendenser. Men till skillnad från drottning Silvia försöker hon inte normalisera sitt problematiska arv. Hon redovisar öppet sitt betungande kulturella kapital, tillåter insyn både i familjealbum och smyckeskrin och ställer sig till förfogande för de ifrågasättanden som utställningen kan ge upphov till.

Text och foto: Margareta Klingberg

Volym 2015-10-28